

ИЗДАТЕЛСТВА И КНИГИ

Библията на модерната проза е преведена най-после на български

Бележит успех на издателство „Фама“

Стефан Любенов

Панаирите на книгата в София нямат блясъка и славата на тези, които правят преглед на европейската и световната книжна продукция във Франкфурт на Майн и Лайпциг, в Париж и Москва, в САЩ и други страни. И все пак зала 3 на Националния дворец на културата се превръща два пъти годишно в истинско духовно средище за читателите от различни поколения. На пролетния Панаир на книгата (28 май – 1 юни 2004 г.) бе направена поредната равнометка на книгоиздатели, книготърговци и книжари за представянето и популяризирането на автори и книги. Отличията, които съпътствуват събитието, също заслужават внимание. У нас няма практиката отличените издатели, автори и книги да се представят с подходящи обяви, афиши или реклами след това. На нито един щанд или в никоя книжарница не се “показват” на купувачите онези издания, които са наградени, по този начин също могат да се изтъкнат техните предимства пред цялата продавана продукция. Въобще у нас рекламата за книгата, уменията да се привлече купувача към дадено заглавие или автор не са намерили онази ярка емоционална въздействаща форма, която съпътствува издателската дейност в много от развитите страни.

Националната награда “Христо Г. Данов”, 2004” очерта няколко нови тенденции в развитието на родното книгоиздаване и преди всичко засилване на интереса към стойностни произведения. Голямата награда за цялостен принос бе присъдена на писателя Атанас Славов – в областта на белетристиката, поезията, публицистиката и литературната теория и критика, на Владко Мурдаров – в областта на превода на немскоезичната литература, на Иглика Василева – в областта на превода на английската литература, на художника Кирил Гогов – в областта на дизайна на книгата. Наградените автори за българска художествена литература бяха

Пламен Дойнов – за “Кафе поеми”, ИК “ПАН”, Константин Илиев – за романа “Поражението”, ИК “Факел”, и Кристин Димитрова за сборника разкази “Любов и смърт под кривите круши” и стихосбирката “Хората с фенерите”, ИК “Жанет – 45”.

Номинациите за преводна художествена литература откриха ИК “Пигмалион” – Пловдив, с книгите “Пробуждане на пролетта” от Франк Ведекинд и “Театралът” от Томас Бернхард; ИК “Фама” и “Иглика Василева за романа “Одисей” на Джеймс Джойс; ИК “Труд” за “Хиляда и една нощ” в превод на Киряк Цонев и Славян Русчуклиев. Номинациите за хуманистика откриха поредица “Опити” на издателство “Фигура”, в която са издадени книгите “Яворов и клони” на Димитър Камбуров, “От възраждане към прераждане” на Николай Чернокожев, сборника “Четенето в епохата на медиите, компютри и Интернет”, съставен от Огнян Ковачев и Александър Кьосев, а издателство “Изток - Запад” бе отличено за Избрани произведения в 5 тома на Димитър Маринов и др. Забелязани са и приносите на книгоразпространителите чрез книжарница “Български книжници” и веригата книжарници “Хеликон”,

награди за представяне на българската книга получават в. "Култура", в. "Сега" за своята страница "Книги", в. "Литературен вестник" за рубриката "На фокус" и др.

Сред тази поредица от имена и заслужени отличия обаче се откроява знаменитият принос на ИК "Фама" и на Иглика Василева, която за първи път на български език е превела романа "Одисей". Безспорно това е "звезден миг" за родното книгоиздаване и той ще остане завинаги в неговата история като събитие с изключително значение. Името на големия ирландски писател Джеймс Джойс е познато у нас със сборника разкази "Дъблинчани" и "Портрет на художника като млад", издание на "Народна култура" от 1981 г. Но почти четвърт век от тогава, докато се появи най-значимото произведение и на автора, и на ХХ век в областта на романа, според отделни ценители. Всъщност като всяко бележито произведение, което нарушава литературните канони, "Одисей" има своята "трудна" съдба и някои моменти от нея заслужават внимание.

Самото заглавие отправя към Омировия епос, но замисълът е много по-богат и сложен, авторът работи върху книгата си между 1914 и 1921 г. Успява да публикува първите пет епизода в лондонското списание "Егоист" през 1919 г. Редакторката Хариет Шоу Уийвър била впечатлена от нетрадиционното изображение и оригиналният подход на писателя, който иска да пресъздаде един ден от живота на Леополд и Моли Блум. Техните скитания из Дъблин наподобяват пътуването на безсмъртния герой на древногръцкия епос. Читателите обаче били неподготвени за езика на писателя, даже печатарите изразили своето неодобрение. Уверен в своя начин на писане, Джойс не променя и не съкращава текста. Опитва да публикува откъси в американското авангардно списание "Литъл ревию", редактирано от Маргарет Андерсън и Джейн Хил. През февруари 1921 г. двете редакторки попаднали под ударите на съществуващия тогава Закон за цензурата тъй като били обвинени, че отпечатаните страници съдържат порнография. Тогава писателят се свързва с още една жена, в чието лице намерил съчувствие и отзивчивост. Младата американка Силвия Бийч притежавала книжарницата "Шекспир и Сие" в Париж. Тя решава да издаде романа и да го предложи само на абонати срещу предварително заплащане от 150 франка. Приложила кратко резюме, като изтъквала че книгата е уникална. Подобно на Андре Жид, който отхвърля "По следите на изгубеното време" на Марсел Пруст, така и Бърнард Шоу отказва произведението на своя сънародник. Един англикански свещеник обаче поръчал

"Одисей", заедно с други читатели. Печатарят от Дижон Морис Дарантиер поема риска и отпечатва огромната по обем творба, която се появява на 2 февруари 1922 г. по случай 40-ия рожден ден на Джеймс Джойс. Хилядата бройки бързо се изчерпват и след няколко месеца били поръчани от "Егоист прес" в Лондон нови две хиляди екземпляра. През 1924 и през 1926 г. били правени нови допечатки. Митническите власти се намесили, започнала конфискация и унищожаване на "Одисей" заради "сквернословие" и еротизъм. Стига се до съдебно решение за забраната на книгата в Англия и САЩ.

Американското издателство "Рандъм Хаус" решава да откупи авторските права за романа и съдията Джон М. Улзи трябвало да вземе окончателно решение на 6 декември 1933 г. Неговата оценка изпреварила мнението на много авторитетни критици и се оказва невероятно проникателна и силна: "Одисей" е изумително постижение и безспорен успех, като се има пред вид тежката цел, която Джойс си е поставил. Това не е лесна книга. Тя е ту блестяща, ту досадна, ту разбираема, ту непроницаема. На много места ми се стори отблъскваща, но при все че доста думи могат да бъдат приети за непристойни, тя никъде не е непристойна заради самата непристойност. Всяка дума от романа добавя ново късче към мозайката от подробности в картината, която Джойс се стреми да изгради за своите читатели. И ако някой не желае за има нищо общо с образите от книгата, това е въпрос на личен избор - нека не чете "Одисей". Но когато един тъй истински художник на думите, какъвто без съмнение е Джойс, обрисова достоверно средната класа в един европейски град, нима би трябвало законът да забранява на американците да видят тази картина?"

Пред съда са изправени Шарл Бодлер заради стихосбирката "Цветя на злото" и Гюстав Флобер заради романа "Мадам Бовари" и въпреки това, произведенията им достигат до читателите, проправят нови пътища в литературното развитие. Големите духове и ценители на словото са възбудени и привлечени от солидния том и не скриват своето възхищение, въпреки противоречивите мнения или проспекти като "Най-великото белетристично произведение на столетието" и "Омир на нашето време". В своята "Бележка към Одисей" на Джеймс Джойс" от 1928 г. Стефан Цвайг е един от първите, които се опитват да определят жанра и изкуството на "фанатичния ирландец":

"Роман?" Не, съвсем не, а: празник на вещиците на духа, гигантско капричио, феноменална мозъчна Валпургиева нощ. Филм на психически ситуации, който

се върти и люшка с бясно темпо, прожектирайки в танцуващи кадри една чудовищна душевна панорама, изпълнена с гениални и свръхгениални детайли; една вакханалия на психологията, съоръжена с най-нова скоростна камера, която разлага на атоми всяко движение и всеки импулс. Тарантела на подсъзнанието, бушуващ и бучащ порой на идеите, който безразборно влачи всичко, изпречило се на пътя му – най-изящното и най-баналното, фантастично и фройдистко, теология и порнография, лиризми и каруцарски псувни; с други думи – хаос, но не смътен сън на пияния мозък на един Рембо, замъглен и демонично помрачен от алкохола, а оркестриран дръзко и съзнателно от един сабленобляскав, иронично-циничен интелектуалец.” И още: “Човек възкликва очарован, беснее от ожесточение, уморява се и отново се стресва като събуден с камшик, на края му се завива свят, сякаш десет часа се е въртял на въртележка или е слушал музика без прекъсване – онази заслепяваща, нежна като от флейта, после отново барабанно груба и джазово дива, но винаги съзнателно модернистична словесна музика на Джеймс Джойс, която тук се отдава на една от най-изтънчените оргии на словото, в каквито някога е бушувал един език. Има нещо хероично в тази книга и същевременно нещо, което лирически пародира изкуството – тоест: един истински танц на вещиците, черна литургия, в която дяволът по най-дързък и подстрекателски начин имитира и осмива светия дух, – но е нещо изключително, неповторимо, ново.“

Можем само да гадаем как тази Библия на модерната проза би повлияла на развитието на белетристиката ни между двете световни войни, а и след нея? За съжаление нито един издател у нас, нито един преводач тогава не се наема да представят на български този “роман-чудовище”, който според Цвайг има “почти 1500 страници и тежи като олово в ставите”. Българското издание на “Фама” има 840 страници с формат 70/100/16. Трите части “Телемахия”, “Странстванията на Одисей” и “Завръщането у дома” обхващат осемнайсет глави, отразяващи епизоди от Омировия епос, пречупени през състоянията и преживяванията на героите на Джойс и всекидневния ритъм на живота на Дъблин. По интересен начин е изградена схемата на всяка глава, тя включва време на действието, място, съответстващ орган от човешкото тяло, изкуство, цвят, символ, техника на белетристичното повествование. Отбелязани са съответствията между Омировите герои, образи и място на събитието, и тези на романовото изображение.

Джойс използва в отделните глави и пародията – например в гл. 13 “Навзикая”, пародира стила на египетските списания за жени, на популярните любовни романчета, като описва мислите на едно необразовано момиче, а в следващата гл. 14 “Кравите на Хелиос” пародията обхваща различни стилове проза – ранните англосаксонски писания, които представляват превод от латински, и се стига до модерния жаргон. Пародират се автори като Томас Малори, елизабетинската проза, Ъъниан, Пийпс, Стърн, готическият роман, Чарлс Лам, Самюъл Колридж, Маколи, Ч. Дикенс, Нюман, Ръскин и Карлайл.

Авторовото въображение необуздано смесва минало и настояще, предания и легенди, библейски сказания и образи, исторически личности и литературни герои, цитиран е едва ли не целия Шекспир, но и ирландски, шотландски, френски, старогръцки и староримски поети и писатели, историци, обществени деятели, крале и императори. Неизчерпаемо се редуват зашеметяващи сцени, изискани и вулгарни реплики, неочаквани асоциации, сложни и трудно разгадаеми смислови внушения, игрословия. От 702 до 749 страница е включен монолог, разделен на 8 дълги изречения без пунктоация. Последната глава на Втора част е написана като откъс от пиеса.

Всичко това е огромно изпитание за читателя, не случайно определят “Одисей” не като роман за четене, а за изучаване. И ако разгръщайки грамадното книжно тяло трябва да се въоръжим с търпение, то не е излишно да се запитаме как се е изправила Иглика Василева пред тая словесна лавина, толкова далечна на нашата литературна и стилово-езикова традиция? Както става известно, към куриозите съпътстващи “Одисей” още от самото му появяване, се добавя и този с избора на българския преводач. Правата за издаване на романа държи внукът на писателя Стивън Дж. Джойс и преди да ги продаде, той искал да види автобиографията на евентуалния преводач. Предложението на Иглика Василева с данните за нейните преводи отначало било върнато с мнението “Това е невъзможно!” Строгийт наследник не можел да допусне, че една жена има зад гърба си толкова голяма преводаческа дейност. Така че “българският случай” се вписва по свой начин в “биографията” на книгата. Както обаче и да оценяваме извършеното, то несъмнено представлява истински преводачески подвиг.

Макар и твърде късна, появата на “Одисей” сякаш изкупва издателските грехове със стотиците заглавия, които през последните петнадесет години заляха

нашия книжен пазар, за да изчезнат безследно едно след друго. Запълнена е една огромна празнота и това приносно дело на ИК “Фама” тепърва ще намира своите ценители. Издателството преиздаде и “Процесът” на Франк Кафка, с което показва своя траен интерес към “трудните”, но значими писатели.

Бих изразил и надеждата, че пак издателство “Фама”, а също не и други издателства, ще издадат някои от известните книги за Джеймс Джойс и неговото произведение. Една солидна биография на писателя, както и някои от най-сериозните изследвания върху “Одисей”, биха улеснили плодотворното възприемане на идеите, на новаторските търсения, а и разбирането на много от непонятните за българина нрави, термини, наименования, цитати, исторически факти и събития. Въобще както изтъкнах вече в тази статия, издаването на биографична литература е крайно необходимо и полезно. Като добър пример могат да се посочат публикуваните от ИК “Рива” биографии на руски владетели и писатели от Анри Трояя, френски писател, роден в Русия. Последната творба от тази поредица е “Пушкин”, един солиден том, в който документите осветляват непознати досега у нас факти на иначе доста популярния творец. Семейният архив на убиеца на гениалния поет Жорж д’Антес, дава възможност на Трояя да открие неизвестни до днес епизоди, въпреки огромната литература за автора на “Евгений Онегин” и неговото време.

За зрелостта на нашето книгоиздаване можем да съдим и по още едно крупно събитие през 2004 г. Това е издаването на първата наша енциклопедия “Българска книга” от “Pensoft”. За издателството, както и за десетки други издателства, научаваме от самата енциклопедия – основано е през 1992 г. от двама научни работници Любомир Пенев (София) и Сергей Головач (Москва), което обяснява изписването на имената на двете столици под издателския знак. “Pensoft” издава академична и професионална литература, като основната част са оригинални научни монографии на автори от Русия, България, САЩ, Англия, Германия, Канада, Австралия и др. повечето от отпечатаните книги са на английски език. Луксозният том включва 1300 азбучно подредени понятия и проблемни заглавия от историята на ръкописните книги и печатните издания, личности – българи и чужденци, със заслуги за българската книжовност, исторически, теоретични и приложни аспекти в разглеждането на книгата и т. н. Съставителят Ани Гергова е положила похвални усилия да осветли всички възможни страни, свързани с развитието на националната ни книга и книжнина.

Този капитален труд дава възможност чрез текстовете и многобройните илюстрации да се вникне в сложния свят на книгата и нейното културно-познавателно пространство, да се проследят етапите на печатното дело след Йоханес Гутенберг, да се открият новите технологии и тяхното място в книжното дело. Естествено е първата статия да е посветена на “Абагар” (и азбучният ред го позволява) – една от първите български печатни книги, издадена от никополския католически епископ Филип Станиславов в Рим през 1651 г. Енциклопедията завършва със статия за София Юркова, основателка на издателската поредица “Мозайка от знаменити съвременни романи”, макар че спокойно би могла да завърши с името на Яворов. На 24 август 1906 г. Министерството на Народното просвещение уведомява директора на Софийската народна библиотека: “Библиотекарят при поверената Ви Нар. библиотека П. Яворов с заповед под № 1521 от 19 того се командирова от 1. IX. т.г. с заплатата си и с право на пътни пари в Париж за усъвършенстване на литература.”

Като всяко мащабно дело и в енциклопедията “Българска книга” има пропуски, но ще отбележа като недопустим само един – наложително е било да се отдели достойно място за създателите на славянската писменост – светите братя Кирил и Методий, за техните ученици и особено св. Климент Охридски, на трите книжовни школи – Преславска, Охридска, Търновска, на патриарх Евтимий. Личат и някои явни несъразмерности на статиите за отделни личности – например поради съседството ярко изпъква бедното представяне на Иван Богоров спрямо това на Иван Богданов. Твърде условни определения като “Възрожденски книжовници”, “Изследователи на българската книга - българи”, “Издатели, книжари, печатари” са довели до объркване на критериите, подценени са или направо отсъствуват значими имена за сметка на такива, чието място е доста скромно. Приносите на Димитър Благоев и Георги Бакалов са несравними с тези на един Стефан Кожухаров например. Този подход меко казано смущава. Може би научните редактори Татяна Янакиева и Мария Капитанова, както и редакторката Парка Атанасова, е трябвало да проявяват по-голяма прецизност и отговорност.

Засегнатите въпроси на съвременното ни книгоиздаване, на неговите търсения, слабости и завоевания се нуждаят от допълнение и анализи. Безспорно е обаче възвръщането към традиционни ценности, които правят книгата непреходна, трайно свързана с духовния устрем на човека към красота.

